

مقاله مروری

صفحات ۹۹-۱۱۲

مروری بر شاخص‌های ارتباط مؤثر دانشگاه و جامعه بر مبنای الگوهای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

 20.1001.1.24767220.1401.12.1.5.0

میترا موبد^۱

علی نادى‌زاده اردکانی^۲

چکیده

یکی از رسالت‌های اصلی دانشگاه کمک به توسعه و تحول جوامع از طریق آموزش و پژوهش است. در این راستا، تعامل و ارتباط سازنده میان دانشگاه و جامعه محلی و بین‌المللی می‌تواند به دستیابی به این رسالت کمک کند. از سوی دیگر مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانشگاه کمک می‌کند در شناخت مشکلات و ارائه راهکارهای مناسب با محیط خود بیشتر در ارتباط و تعامل باشد. هدف اصلی از این مطالعه شناسایی و دسته‌بندی شاخص‌های ارزیابی ارتباط مؤثر دانشگاه با جامعه، با مرور ادبیات پژوهش در این زمینه، است. به این منظور شاخص‌های بررسی شده در مطالعات پیشین شناسایی و سپس این شاخص‌ها در هفت گروه اصلی دسته‌بندی شد. نتایج این مقاله می‌تواند به ارزیابی وضعیت موجود و هدف‌گذاری برای آینده و اولویت‌بندی راهکارهای دانشگاه برای ارتباط مؤثرتر با جامعه کمک کند.

واژگان کلیدی: مسئولیت اجتماعی دانشگاه، شاخص، ارزیابی، ارتباط دانشگاه و جامعه

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۲/۱۲

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۰۴/۰۳

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۰۴/۰۵

۱. استادیار گروه مهندسی صنایع، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه اردکان، اردکان (نویسنده مسئول)؛ Moubed.m@ardakan.ac.ir

۲. استادیار گروه مهندسی صنایع، دانشکده فنی و مهندسی، دانشگاه اردکان، اردکان.

مقدمه

مشتریان و مصرف‌کنندگان، و آثار اجتماعی محصول و فعالیت خود را در نظر می‌گیرد (Zulfiqar et al., 2019). امروزه، در پاسخ به الزام مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها، برنامه‌ها و چارچوب‌هایی نظیر استانداردهای ایزو 14000 برای مدیریت زیست‌محیطی، ایزو 45001 و OHSAS18000 برای ایمنی و بهداشت شغلی، و ایزو 26000 و SA8000 برای مسئولیت اجتماعی مطرح شده است. اجرای این استانداردها سازمان‌ها را در دستیابی به توسعه پایدار یاری می‌کند (International Organization for Standardization [ISO], 2021).

درباره رسالت و فلسفه وجودی دانشگاه از گذشته مباحث گوناگونی در جهان مطرح بوده است. در برخی دوره‌ها فقط یک رسالت برای دانشگاه متصور شده‌اند، مانند آموزش و انتقال مباحث دینی که یکی از اولین رسالت‌های تعریف‌شده در مدارس دینی اروپا بوده است. در دوره‌های بعدی مواردی مانند پژوهش و کنشگری انسانی نیز به این مجموعه اضافه شده است (Banyasady et al., 2020). فورمان پس از بررسی نظریه‌های اندیشمندان مختلف، دیدگاه‌های گوناگونی را درباره فلسفه وجودی دانشگاه معرفی کرده است که عبارت‌اند از: ۱. یادگیری و تفکر و استدلال؛ ۲. پژوهش و ایجاد انگیزه برای توسعه دانش؛ ۳. رشد توانایی‌ها و مهارت‌های حرفه‌ای؛ ۴. رشد انسانی دانشجویان در ابعاد مختلف؛ ۵. از بین بردن نگاه اقتدارگرا به فراگیران و کاستن از انسان‌گرایی افراطی؛ ۶. تعهد به جامعه و داشتن مسئولیت اجتماعی در قبال جامعه (Fuhrmann, 2002). به هر حال، مسائل اجتماعی همواره بخش مهمی از فلسفه وجودی دانشگاه را شکل داده است. با توجه به سهم دانشگاه در آموزش و تربیت نسل آینده کشور و اینکه باید، در کنار سایر خدمات، افرادی مسئول را به جامعه تحویل دهد، مسئولیت اجتماعی دانشگاه^۱ به موضوعی مهم و راهبردی در آموزش عالی تبدیل شده است. دانشگاه باید در برابر پیامدهای ناشی از راهبردها، ساختار، سیاست‌ها و عملکردهای خود مسئولیت‌پذیر باشد و خدمات خود را با روشی اخلاقی به جامعه ارائه دهد. با توجه به تفاوت‌های ماهیتی دانشگاه با سایر سازمان‌ها مسئولیت اجتماعی دانشگاه نیز تعهدی دوگانه است. دانشگاه از یک سو باید مشابه با سایر سازمان‌ها در برابر جامعه احساس مسئولیت کند و از سوی دیگر آموزش‌دهنده و مروج فرهنگ مسئولیت اجتماعی در سطح سازمان‌ها و شهروندان و جامعه باشد و به این ترتیب در تحولات اقتصادی و اجتماعی تأثیرگذار باشد (Shafaei Yamchelou et al., 2018). تعریف‌های متعددی از مسئولیت اجتماعی دانشگاه در منابع مختلف ارائه شده است و از دیدگاه‌های متفاوتی به آن توجه کرده‌اند. در دیدگاهی دانشگاه را، مانند هر سازمان دیگر، مجموعه‌ای از فرایندهای داند که موفقیت و جنبه‌های مالی و اقتصادی آن اهمیت ویژه‌ای دارد و می‌تواند در مردم و جامعه اطراف نیز تأثیر بگذارد.

سازمان و جامعه متقابلاً در هم تأثیر می‌گذارند. به این ترتیب که عملکرد سازمان در جامعه تأثیر می‌گذارد و، هم‌زمان، برداشت و طرز تلقی جامعه از تصمیمات و اقدامات سازمان در اعتبار و بقا و برند آن سازمان تأثیرگذار است. بنابراین برای موفقیت در کسب‌وکار و حفظ جایگاه سازمان، کارهای مدیران باید مورد قبول جامعه و منطبق بر ارزش‌های آن باشد (Hashemi and Hamrahi, 2016). مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها^۱ مفهومی است قدیمی که بسیاری معتقدند در ادیان مختلف، از گذشته، به آن توجه می‌شده است، اما بعد از جنگ جهانی دوم و دهه ۱۹۵۰ به صورت علمی در مدیریت و اقتصاد مطرح شده است. یک تحلیل تاریخی تصویری از این موضوع شده است (Latapí Agudelo et al., 2019) و در این بررسی تاریخی بوون^۲ (1953) را پدر این علم معرفی کرده‌اند. بوون اعتقاد داشت باید، در شرکت‌های بزرگ، آثار عملکرد شرکت برای سهام‌داران، کارکنان، مشتریان و کیفیت زندگی کل جامعه در نظر گرفته شود و تصمیمات هم بر همین اساس گرفته شود. او اولین کسی بود که ایده تدوین و پایبندی به مجموعه‌ای از اصول اجتماعی را برای مدیران مطرح کرد. به نظر می‌رسد که بوون از زمان خود جلوتر بود و با این تعریف راه جدیدی را برای محققان و مدیران بعد از خود باز کرد. بعد از مطالعات او پژوهش‌های متعددی در این زمینه در دنیا انجام شده است (Latapí Agudelo et al., 2019). در کشور ما نیز مفاهیم اخلاقی و اجتماعی مربوط به مسئولیت‌های اجتماعی از قدیم، در قالب‌های سنتی مانند وقف و وام‌های قرض‌الحسنه و کمک به کارمندان در زمان بروز مشکل یا بیماری، وجود داشته است. اما رشد جمعیت و صنعتی شدن و توسعه بخش خصوصی در سال‌های اخیر سبب شده است مجموعه‌ای از ضوابط اخلاقی و اجتماعی خاص با این عنوان در سازمان‌ها شکل بگیرد. در سال‌های اخیر، و با افزایش رقابت بین سازمان‌ها، پایبندی به مسئولیت‌های اجتماعی مزیتی رقابتی و عاملی برای رشد برند آن‌ها مطرح شده است. با این حال، مطالعه‌ای در بین ۱۰۰ شرکت برتر ایران نشان داد که دانش ساختاریافته مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها، در فضای کسب‌وکار ایران در آن زمان، هنوز جدید بوده است (Chapardar and Khanlari, 2011).

مفهوم اصلی مسئولیت اجتماعی توجه به مسائل و مشکلات جامعه در کنار انجام وظایف اقتصادی بنگاه‌هاست. هر سازمانی به میزان تأثیرش در جامعه باید مسئولیت‌پذیر و در قبال آن تأثیر پاسخگو باشد. سازمانی که مسئولیت اجتماعی خود را می‌پذیرد در قوانین خود جنبه‌های مختلفی مانند پایداری زیست‌محیطی، حقوق بشر، شرایط خاص کارکنان، انتظارات شرکا و تأمین‌کنندگان و

1. Corporate Social Responsibility (CSR)

2. Bowen

3. University Social Responsibility (USR)

بین کارکنان، استادان، دانشجویان، و آزمون‌ها در برمی‌گیرد. در این پژوهش کوشش می‌شود شاخص‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه، که مرتبط با جامعه است، از ادبیات پژوهش و الگوهای گذشته استخراج و دسته‌بندی شود.

۱. ادبیات پژوهش

از زمان بنیان‌گذاری دانشگاه در قرون وسطی تاکنون دیدگاه‌های مختلفی درباره کارکردهای آن وجود داشته است. از اولین کارکردهای دانشگاه تولید و انتشار دانش است و رقابت ابتدایی دانشگاه‌ها نیز بر همین اساس شکل گرفته بوده است. کارکرد دیگر دانشگاه پژوهش است که با توجه به دیدگاه‌های ویلهلم فون هومبولت^۱، مبنی بر یکپارچگی آموزش و پژوهش، توسعه یافته است. طبق الگوی هومبولتی، پایه‌های اصلی دانشگاه دانشجویان و پژوهشگران (استادان) هستند. استادان سهم اصلی را در ایجاد و توسعه دانش و انتقال آن به دانشجویان، برای کمک به پذیرش مشکلات روز و انطباق آن‌ها با مشکلات، دارند و باید به توسعه تفکر انتقادی و انسان‌محور در جامعه کمک کنند (Casa-Nova, 2019). در این دیدگاه هدف نهایی دانشگاه تقویت اخلاقی جامعه انسانی است، بنابراین در آن به علوم انسانی توجه ویژه‌ای شده است. یاسپرس نیز معتقد است در دانشگاه سه عنصر آموزش و پژوهش و حیات فرهنگی خلاقانه به هم وابسته‌اند و هیچ‌کدام بدون دیگری معنی ندارد (Jaspers, 1959; trans, 2019). با جهانی شدن اقتصاد و بحران‌های اقتصادی و مالی ایجاد شده گاهی به کارکردهای اجتماعی دانشگاه کمتر توجه می‌شود. در نتیجه دانشگاه به ابزاری تبدیل شده است برای تأمین نیروهای انسانی، یا به عبارت بهتر سرمایه‌های انسانی متخصص (مهارت‌های سخت) و حساس و انعطاف‌پذیر (مهارت‌های نرم)، برای کمک به دستیابی بنگاه‌های اقتصادی به محصولات بیشتر، نوآورانه‌تر، جدیدتر و با حاشیه سود بیشتر. در همین راستا، کارکردهای اصلی دانشگاه، مطابق با گزارش سازمان همکاری اقتصادی و توسعه^۲ (1987)، عبارت است از: ۱. آموزش؛ ۲. پژوهش؛ ۳. تأمین نیروی ماهر برای بازارکار؛ ۴. آموزش تخصصی و فوق تخصصی؛ ۵. تقویت رقابت‌پذیری اقتصادی؛ ۶. استفاده از گواهی‌های دانشگاهی برای کمک به انتخاب متخصصان؛ ۷. ایجاد تحرک اجتماعی^۳ در گروه‌های کمتر توسعه‌یافته؛ ۸. ارائه خدمات به جوامع محلی؛ ۹. ایجاد فرصت‌های برابر برای زنان و اقلیت‌های قومی و مذهبی؛ ۱۰. ایجاد آمادگی برای رهبری اجتماعی (Casa-Nova, 2019).

در مطالعاتی که پس از انتشار این گزارش انجام شد تناقض‌های

در دیدگاهی دیگر به تأثیر دانشگاه در توسعه فردی دانشجویان، که به طور عمده نتیجه فرایندهای آموزشی است، بیشتر توجه می‌شود (Rojas et al., 2020). والایس معتقد است مسئولیت اجتماعی مشارکت سازمان‌ها در تغییر نظامی است که بخشی از نتایج منفی آن نظام را خود ایجاد کرده است. بنابراین برای تعریف مسئولیت اجتماعی دانشگاه باید تأثیرات دانشگاه و خطرهایی را که برای اجتماع دارد شناسایی کرد. برای این منظور دانشگاه باید مشخص کند که مسئولیت اصلی اش چیست، با چه کسانی در ارتباط است، چه گروه‌هایی را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نقشش در بحران‌ها و ناپایداری‌های اجتماعی چیست، چگونه می‌تواند بی‌عدالتی‌های اجتماعی را کاهش دهد و عامل ایجاد تغییر در اجتماع باشد، آیا می‌تواند دانش و آموزش‌های خود را فراتر از مرزهای دانشگاه، و در جامعه، توسعه دهد، و چه دیدگاه‌ها و ارزش‌هایی را در کارکنان و اعضای هیئت علمی و دانشجویان خود ایجاد می‌کند. والایس، برای پاسخ‌گویی به این سؤالات، چهار گروه تأثیر و خطر را برای دانشگاه شناسایی کرده است که عبارت‌اند از تأثیرات و خطرهای سازمانی، شناختی، آموزشی و اجتماعی. در نهایت، پس از بررسی انواع تأثیرات و خطرهای دانشگاه را الگویی از دانشگاه تعریف می‌کند که در اجتماع جای گرفته است، پذیرای بحث و تبادل نظر است، نگران تأثیرات محلی و اجتماعی و جهانی خود است، مروج دانشی است که محصولی عمومی و غیرتجاری است، و مشوق یادگیری پایدار و منصفانه و ایجادکننده تنوع و برابری در دانشگاه است (Vallaey, 2014).

تحقیقات، درباره سهم دانشگاه در جامعه، به این پرسش پاسخ داده است که آیا دانشگاه باید، همچون تعریف‌های اولیه و تاریخی آن، در مرزها و قله‌های دانش فعالیت کند و دور از جامعه‌اش باشد یا باید با آن همراه شود. پژوهشی تاریخی نشان می‌دهد که دانشگاه، از آغاز پیدایش، سه نسل اصلی داشته است: دانشگاه نسل اول که بیشتر مبتنی بر آموزش مفاهیم بود، دانشگاه نسل دوم که مبتنی بر فعالیت‌های پژوهشی و توسعه مرزهای دانش بود، و دانشگاه نسل سوم که در آن بر کارآفرینی و حل مسائل جامعه تأکید می‌شود (Reza, 2016). بنابراین، در پاسخ به پرسش طرح‌شده، با دیدی نسبتاً کلی و پذیرفتنی می‌توان گفت دانشگاه، علاوه بر تولید دانش برای نخبگان، باید بتواند به تغییر نگرش‌ها و دیدگاه‌ها و گفتمان‌ها در جامعه کمک کند. به بیانی دیگر، تقویت روابط بین دانشگاه و جامعه برای ساختن سرمایه اجتماعی و گشودن درهای دانشگاه به روی جامعه امری حیاتی است. روابط بین دانشگاه و جامعه به فرایندهایی برای دسترسی جامعه به آموزش‌های دانشگاه، توزیع دانشی که در دانشگاه کسب شده است، و توسعه منابع و مهارت‌ها برای تقویت توانایی تصمیم‌گیری و حل مسئله در جامعه نیاز دارد (Kövérand and Franger, 2019). این موضوعات بخش‌هایی از موضوع مسئولیت اجتماعی دانشگاه است که موارد گسترده‌تری را نیز از جمله روابط

1. Wilhelm von Humboldt

2. Organization for Economics Co-operation and Development (OECD)

3. Social Mobility

متعددی در این کارکردها شناسایی و معرفی شده است. گروهی از محققان بر این باورند که دانشگاه نمی‌تواند در عمل به همه این کارکردها دست یابد. کازا - نوا (2019) تعریفی را با عنوان دانشگاه جامع و مشارکتی، در برابر دانشگاه مبتنی بر کسب‌وکار، معرفی کرده است که پایه‌های آن حس تعلق اجتماعی، دانشگاه فرهنگی، و دانشگاه به‌مثابه شهروندی منتقد است (Casa-Nova, 2019). این در حالی است که پایه‌های دانشگاه مبتنی بر کسب‌وکار عبارت است از استقلال فردی، دانشگاه حرفه‌ای، و سلسله‌مراتب علوم. براساس این دو الگوی ارائه‌شده برای دانشگاه، برای هر الگو کارکردهای متفاوتی مطرح شده است. کارکردهای دانشگاه براساس الگوی دانشگاه جامع عبارت است از دستیابی به دانش‌بنیادی، دستیابی به دانش کاربردی، ایجاد موقعیت‌های برابر برای علوم مختلف، در نظر گرفتن استاد در جایگاه محقق، توسعه یکپارچه^۱ ویژگی‌های گوناگون دانشجویان، برقراری مدیریت شفاف و وابسته به نظر افراد و نامتمرکز، برقراری استقلال و آزادی علمی، ایجاد موقعیت‌های برابر برای موضوعات مطالعاتی، و حرکت به سوی آزادی و آزاداندیشی (Kövrer and Franger, 2019).^۲

و اسپلسکو و همکاران (2010) روند تغییر مفهوم مسئولیت اجتماعی سازمان به مسئولیت اجتماعی دانشگاه (نوع خاصی از سازمان) را تشریح کرده‌اند و اقدامات انجام‌شده در دانشگاه اسپیره‌ریت،^۳ در کشور رومانی، را ارائه کرده‌اند. در این مطالعه، با توجه به واقعیت‌ها و مشکلات نظام آموزش عالی رومانی، از این پنج شاخص استفاده شده است: ۱. مشارکت اجتماعی دانشگاه (شامل دسترسی همه طبقات اجتماعی به خدمات دانشگاه و یارانه‌های کتاب، یارانه‌های دانشجویی، و خدمت‌رسانی به گروه‌های خاص مانند معلولان و افراد توان‌خواه)؛ ۲. کمک به نامتمرکز بودن آموزش عالی (به‌طور خاص با آموزش‌های مجازی)؛ ۳. آموزش به زبان مادری؛ ۴. کمک به توسعه جامعه ملی (برای مثال حمایت از افراد مستعد در نقاط دورافتاده کشور)؛ ۵. حمایت از مالکیت معنوی (برای مثال برای نویسندگان و نقاشان) (Vasilescu et al., 2010). همچنین در مطالعه‌ای دیگر، در سال ۲۰۱۳ در کشور رومانی، به‌منظور ارائه الگوی دانشگاه مسئولیت‌پذیر، از شاخص‌های فعالیت‌ها و مجامع فارغ‌التحصیلان، مشارکت‌های بین‌دانشگاهی، مشارکت و همکاری با مدارس، مشارکت با کسب‌وکارها، همکاری‌های بین‌المللی، اجرای پروژه‌های اجتماعی - فرهنگی و بوم‌شناختی استفاده شد. محققان نشان دادند که توجه هم‌زمان به هر شش جنبه از دانشگاه مسئولیت‌پذیر می‌تواند اثربخشی بیشتری داشته باشد. این

محققان نمونه‌هایی از اقدامات انجام‌شده در این شاخص‌ها را در سه دانشگاه رومانی معرفی کرده‌اند (Dima et al., 2013). در مالزی، احمد (2012) وضعیت مسئولیت اجتماعی را در چهارده مؤسسه آموزشی دولتی و خصوصی این کشور بررسی کرد. برای این منظور، با استفاده از پرسش‌نامه، نظر ۱۵۰ دانشجوی علوم ارتباطات یا رسانه، درباره شاخص‌های مورد مطالعه (جدول ۱) جمع‌آوری شد. نتایج نشان داد که پاسخ‌دهندگان آگاهی نسبتاً مناسبی از نیاز به حفاظت از محیط‌زیست و کارکرد دانشگاه برای توسعه جامعه مسئولیت‌پذیر و پاسخ‌گو داشته‌اند؛ با این حال، این آگاهی نتوانسته است به پیشبرد و توسعه مسئولیت اجتماعی در دانشگاه کمک کند (Ahmad, 2012). این محقق اعتقاد دارد عدت بخشی از این موضوع مواجه‌نشدن دانشجویان با فعالیت‌های مرتبط در محیط دانشگاه است. نتیجه بسیار مهم این پژوهش این است که دانش و آگاهی درباره نیاز به حفاظت از محیط‌زیست و مسائل اجتماعی به‌تنهایی نمی‌تواند به رشد مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه کمک کند، بلکه باید اراده‌ای در مدیران دانشگاهی درباره عمل به این مسئولیت‌ها، و ساختارهای مناسبی برای این منظور، نیز وجود داشته باشد.

سانچز - هرناندز و همکاران (2016)، با کمک گرفتن از الگوی معادلات ساختاری، رابطه شاخص‌های مسئولیت اجتماعی دانشگاه را با رضایت دانشجویان و کیفیت آموزش ارزیابی کردند. برای این منظور، با استفاده از پرسش‌نامه، نظر ۳۹۲ دانشجوی دوره مدیریت کسب‌وکار، در یکی از دانشگاه‌های برزیل، جمع‌آوری شد. شاخص‌های اصلی این مطالعه عبارت بودند از تمایل به مدیریت مسئولانه، تمایل به برنامه‌های آموزشی مسئولانه، تمایل به برنامه‌های پژوهشی مسئولانه، و تمایل به توسعه فرهنگ کارآفرینی اجتماعی. هرکدام از این شاخص‌ها زیرمجموعه‌هایی داشت که موارد مرتبط با جامعه در جدول ۱ نشان داده شده است. محققان، علاوه بر اثبات الگوی خود، نشان دادند که کارآفرینی اجتماعی در دانشگاه محرکی قوی‌تر برای تغییر و تضمینی برای توسعه مسئولیت‌پذیری، از درون جامعه، است (Sánchez-Hernández and Mainardes, 2016). توجه به نتایج این مطالعه و مطالعه احمد (2012) این امید را ایجاد می‌کند که هرچند افزایش دانش و آگاهی دانشجویان مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه را افزایش نمی‌دهد، می‌تواند به مسئولیت‌پذیری جامعه کمک کند.

در مقالات متعددی اقدامات صورت‌گرفته در برخی دانشگاه‌ها را درباره مسئولیت اجتماعی بررسی و معرفی کرده‌اند، از این جمله است مطالعه‌ای درباره دانشگاه اسپیره‌ریت رومانی (Vasilescu et al., 2010)، دانشگاه بیلگی استانبول^۴ (Dahan and Senol, 2012)، و دانشگاه هاشمی^۵ اردن (Alzyoud and Bani-Hani, 2015)، و

و اسپلسکو و همکاران (2010) روند تغییر مفهوم مسئولیت اجتماعی سازمان به مسئولیت اجتماعی دانشگاه (نوع خاصی از سازمان) را تشریح کرده‌اند و اقدامات انجام‌شده در دانشگاه اسپیره‌ریت،^۳ در کشور رومانی، را ارائه کرده‌اند. در این مطالعه، با توجه به واقعیت‌ها و مشکلات نظام آموزش عالی رومانی، از این پنج شاخص استفاده شده است: ۱. مشارکت اجتماعی دانشگاه (شامل دسترسی همه طبقات اجتماعی به خدمات دانشگاه و یارانه‌های کتاب، یارانه‌های دانشجویی، و خدمت‌رسانی به گروه‌های خاص مانند معلولان و افراد توان‌خواه)؛ ۲. کمک به نامتمرکز بودن آموزش عالی (به‌طور خاص با آموزش‌های مجازی)؛ ۳. آموزش به زبان مادری؛ ۴. کمک به توسعه جامعه ملی (برای مثال حمایت از افراد مستعد در نقاط دورافتاده کشور)؛ ۵. حمایت از مالکیت معنوی (برای مثال برای نویسندگان و نقاشان) (Vasilescu et al., 2010). همچنین در مطالعه‌ای دیگر، در سال ۲۰۱۳ در کشور رومانی، به‌منظور ارائه الگوی دانشگاه مسئولیت‌پذیر، از شاخص‌های فعالیت‌ها و مجامع فارغ‌التحصیلان، مشارکت‌های بین‌دانشگاهی، مشارکت و همکاری با مدارس، مشارکت با کسب‌وکارها، همکاری‌های بین‌المللی، اجرای پروژه‌های اجتماعی - فرهنگی و بوم‌شناختی استفاده شد. محققان نشان دادند که توجه هم‌زمان به هر شش جنبه از دانشگاه مسئولیت‌پذیر می‌تواند اثربخشی بیشتری داشته باشد. این

و اسپلسکو و همکاران (2010) روند تغییر مفهوم مسئولیت اجتماعی سازمان به مسئولیت اجتماعی دانشگاه (نوع خاصی از سازمان) را تشریح کرده‌اند و اقدامات انجام‌شده در دانشگاه اسپیره‌ریت،^۳ در کشور رومانی، را ارائه کرده‌اند. در این مطالعه، با توجه به واقعیت‌ها و مشکلات نظام آموزش عالی رومانی، از این پنج شاخص استفاده شده است: ۱. مشارکت اجتماعی دانشگاه (شامل دسترسی همه طبقات اجتماعی به خدمات دانشگاه و یارانه‌های کتاب، یارانه‌های دانشجویی، و خدمت‌رسانی به گروه‌های خاص مانند معلولان و افراد توان‌خواه)؛ ۲. کمک به نامتمرکز بودن آموزش عالی (به‌طور خاص با آموزش‌های مجازی)؛ ۳. آموزش به زبان مادری؛ ۴. کمک به توسعه جامعه ملی (برای مثال حمایت از افراد مستعد در نقاط دورافتاده کشور)؛ ۵. حمایت از مالکیت معنوی (برای مثال برای نویسندگان و نقاشان) (Vasilescu et al., 2010). همچنین در مطالعه‌ای دیگر، در سال ۲۰۱۳ در کشور رومانی، به‌منظور ارائه الگوی دانشگاه مسئولیت‌پذیر، از شاخص‌های فعالیت‌ها و مجامع فارغ‌التحصیلان، مشارکت‌های بین‌دانشگاهی، مشارکت و همکاری با مدارس، مشارکت با کسب‌وکارها، همکاری‌های بین‌المللی، اجرای پروژه‌های اجتماعی - فرهنگی و بوم‌شناختی استفاده شد. محققان نشان دادند که توجه هم‌زمان به هر شش جنبه از دانشگاه مسئولیت‌پذیر می‌تواند اثربخشی بیشتری داشته باشد. این

1. Integral Formation

۲. برای اطلاعات بیشتر درباره هرکدام از کارکردها رجوع کنید به: Kövrer and Franger, 2019؛ برای آگاهی بیشتر درباره فلسفه و تاریخ دانشگاه رجوع کنید به: محمدی چابکی (2019) و یاسپرس (1959, trans. 2019)

3. Spiru Haret University

4. Istanbul Bilgi University

5. The Hashemite University (HU)

اجتماعی در هفت گروه مسئولیت‌های آموزشی و پژوهشی، شناختی، اقتصادی، قانونی، اخلاقی، زیست‌محیطی، و بشردوستانه دسته‌بندی شد که شاخص‌های مربوط به جامعه در جدول ۱ معرفی شده است. بررسی ادبیات پژوهش و پیشینه کارهای انجام‌شده، در ایران و کشورهای دیگر، نشان‌دهنده ضعف شدید کارهای علمی و عملی دانشگاه‌های ایران در این زمینه است. البته تعداد مقالات مرتبط با این موضوع در دهه ۱۳۹۰ نسبت به قبل رشد خوبی داشته است، اما این کافی نیست. ضمن اینکه اغلب مطالعات، در زمینه ارزیابی وضعیت فعلی دانشگاهی خاص، از دید دانشجویان یا اعضای هیئت علمی، و با استفاده از شاخص‌های قبلی، بوده است. جای خالی ارزیابی وضعیت عملکرد دانشگاه در مسئولیت اجتماعی از دید جامعه محلی نیز در مطالعات به‌خوبی مشهود است. همچنین اقدامات انجام‌شده در دانشگاه‌های ایران و در سطح علمی و بین‌المللی را محققان گزارش نکرده‌اند. یکی از منابع اصلی ثبت فعالیت‌ها و دستاوردهای اجتماعی بانک اطلاعاتی برخط جی‌آر‌آی^۲ است که متأسفانه هیچ داده‌ای درباره عملکرد دانشگاه‌های ایران در آن ثبت نشده است.

دانشگاه وادی جنوبی^۱ مصر (Mohamed, 2015). در برخی از این مقالات شاخص‌ها به‌صورت الگوی خاصی ارائه نشده است، اما با توجه به نکات مورد توجه نویسندگان، شاخص‌های مرتبط با جامعه از این مقالات نیز استخراج و در جدول ۱ آورده شده است. حبیبی و همکاران (2016) مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه را به ابعاد بشردوستانه، اقتصادی، قانونی، اخلاقی و فناوری دسته‌بندی کردند. در این مطالعه شاخص‌ها برای واحدهای دانشگاه آزاد اسلامی در سه استان خراسان شمالی و خراسان جنوبی و خراسان رضوی، از دید اعضای هیئت علمی، ارزیابی شد و در همه آن‌ها شکاف معنی‌داری میان وضعیت موجود و مطلوب مشاهده شد. شفایی یامچلو و همکاران (2018) نیز وضعیت موجود دانشگاه تهران درباره مسئولیت اجتماعی را از دید اعضای هیئت علمی و با استفاده از الگوی والانس مطالعه کردند و چالش‌ها و نارسایی‌های موجود در زمینه مسئولیت اجتماعی را نشان دادند. شکرالهی و همکاران (2020)، به دنبال ارائه الگویی برای ارزیابی وضعیت موجود و مطلوب، از مسئولیت نظام دانشگاهی در قبال جامعه، که از عوامل سوق‌دهنده به مسئولیت اجتماعی است، نیز در کنار شاخص‌های دیگر استفاده کردند. در این تحقیق شاخص‌های مسئولیت

جدول ۱: خلاصه‌ای از شاخص‌های مربوط به جامعه در ادبیات پژوهش مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

منبع	شاخص‌های مرتبط با جامعه
(OECD, 1987)	۱- تأمین نیروی ماهر برای بازارکار ۲- آموزش تخصصی و فوق تخصصی ۳- تقویت رقابت‌پذیری اقتصادی ۴- ایجاد تحرک اجتماعی در گروه‌های کمتر توسعه‌یافته ۵- ارائه خدمات به جوامع محلی ۶- ایجاد فرصت‌های برابر برای زنان و اقلیت‌های قومی و مذهبی ۷- ایجاد آمادگی برای رهبری اجتماعی
استاندارد ایزو 26000 (Mohammadi and Hakimi, 2017)	۱- احترام و توجه به حقوق بشر ۲- پایداری و حفاظت از محیط زیست ۳- مشارکت اجتماعی در راستای توسعه پایدار ۴- مسائل مربوط به مصرف‌کننده و تعامل مؤثر با نهادهای اجتماعی ۵- پاسخ‌گویی و شفافیت‌سازی فعالیت‌های سازمان ۶- احترام و توجه به اجرای قانون
(Vasilescu et al., 2010)	۱- مشارکت اجتماعی دانشگاه ۱-۱- دسترسی همه طبقات اجتماعی به خدمات دانشگاه ۲-۱- یارانه‌های کتاب و یارانه‌های دانشجویی ۳-۱- خدمت‌رسانی به گروه‌های خاص مانند افراد توان‌خواه ۲- کمک به نامتمرکز بودن آموزش عالی ۳- کمک به توسعه جامعه ملی و حمایت از افراد مستعد در نقاط دورافتاده کشور ۴- حمایت از مالکیت معنوی نویسندگان و هنرمندان ۵- آموزش به زبان مادری

1. South Valley University

2. Global Reporting Initiative (GRI) ([https:// database. globalreporting. org](https://database.globalreporting.org))

منبع	شاخص های مرتبط با جامعه
(Ahmad, 2012)	<p>۱- واردکردن داوطلبانه تفکرات اجتماعی و زیست محیطی در فعالیت های روزانه</p> <p>۲- انجام امور غیرانتفاعی برای بهبود وضعیت اجتماعی جامعه (محلی و ملی و بین المللی)</p> <p>۳- تعهد به رفتار اخلاقی و مشارکت در توسعه اقتصادی جامعه</p> <p>۴- تعهد به توسعه سرمایه های اجتماعی</p> <p>۵- کمک به حفظ محیط زیست</p> <p>۶- ارزیابی استانداردها و قوانین اخلاقی ملی و بین المللی و مطمئن شدن از سازگاری با آنها</p> <p>۷- مشارکت دانشگاه و دانشجویان در فعالیت های اجتماعی جامعه</p>
(Dahan and Senol, 2012)	<p>۱- برگزاری رویدادهای مرتبط با مسائل اجتماعی</p> <p>۲- ایجاد محیط علمی و فرهنگی در ارتباط نزدیک با جامعه</p> <p>۳- وجود مراکز برای پژوهش های کاربردی درباره مشکلات اجتماعی</p> <p>۴- همکاری های بین المللی</p>
(Dima et al., 2013)	<p>۱- توسعه همکاری های بین دانشگاهی</p> <p>۲- همکاری های بین المللی دانشگاه</p> <p>۳- مشارکت و همکاری های دانشگاه با مدارس و مراکز آموزشی</p> <p>۴- مشارکت و همکاری دانشگاه با کسب و کارها (ارتباط با صنعت)</p> <p>۵- اجرای پروژه های اجتماعی و فرهنگی و بوم شناختی در جامعه</p>
(Mohamed, 2015)	<p>۱- شناسایی و تحلیل ذی نفعان</p> <p>۲- انجام پژوهش های لازم برای جامعه</p> <p>۳- توسعه همکاری های بین دانشگاهی</p> <p>۴- افزایش آگاهی زیست محیطی در جامعه</p>
(Vallaecys, 2014)	<p>۱- همسویی با توسعه اجتماعی و مشارکت در آن و کمک به حل مسائل جامعه</p> <p>۲- استفاده از مهارت ها و کارکرد دانشگاه در توسعه اجتماعی</p> <p>۳- آماده کردن دانشجویان برای واقعیت های بیرون (جامعه)</p> <p>۴- آمادگی برای بحث و تبادل نظر با جامعه و ذی نفعان و پذیرای آن بودن</p> <p>۵- خودارزیابی تأثیرات زیست محیطی و اجتماعی</p> <p>۶- نگرانی درباره تأثیرات منفی محلی و ملی و جهانی</p> <p>۷- نگرانی درباره افراد مرتبط (کارکنان و هیئت علمی و دانشجویان)</p> <p>۸- تأمین دسترسی به دانش و ترویج آن چون محصولی عمومی و غیرتجاری</p> <p>۹- تشویق یادگیری پایدار و منصفانه</p> <p>۱۰- کمک به تنوع و عدالت به صورت علمی</p>
(Alzyoud and Bani-Hani, 2015)	<p>۱- تمایل دانشگاه به کارآفرینی اجتماعی و مشارکت در آن</p> <p>۲- انجام پژوهش های کاربردی در ارتباط نزدیک با صنعت و جامعه</p> <p>۳- ایجاد و مدیریت روابط اثربخش میان ذی نفعان</p> <p>۴- توسعه همکاری های بین المللی</p> <p>۵- تلاش برای بهبود وضعیت جامعه محلی</p>
(Sánchez - Hernández and Mainardes, 2016)	<p>۱- آگاهی از وضعیت و مشکلات جامعه محلی</p> <p>۲- وجود و پرورش دغدغه های زیست محیطی</p> <p>۳- مشارکت در امور داوطلبانه و خیریه در جامعه</p> <p>۴- کارآموزی و کارورزی دانشجویان در فعالیت های مرتبط با جامعه</p> <p>۵- مشارکت با جوامع تحقیقاتی بزرگ و برنامه های پژوهشی بین المللی</p> <p>۶- انتقال دانش کسب شده و ایجاد شده در دانشگاه به جامعه</p> <p>۷- آمادگی دریافت نظرات ذی نفعان مختلف و اعلام برنامه ها به آنان</p> <p>۸- ایجاد موقعیت مناسب برای توسعه کارآفرینی اجتماعی مسئولانه</p> <p>۹- روابط عمومی قوی (برای دسترسی به علایق و دغدغه های اجتماعی)</p>

شاخص‌های مرتبط با جامعه	منبع
<p>۱- مسئولیت دانشگاه به لحاظ اجتماعی و زیست محیطی ۱-۱- تأثیرات دانشگاه در هدررفت، جنگل‌زدایی، هزینه‌های انرژی و حمل‌ونقل ۲-۱- مدیریت ردپای زیست محیطی ۳-۱- ارزش‌های ویژه دانشگاه برای زندگی مسئولانه ۲- مشارکت اجتماعی و حمایت منسجم دانشگاه از توسعه پایدار ۱-۲- کمک به حل مسائل جامعه ۲-۲- کمک به توسعه اجتماعی ۳-۲- نقش تخصص‌ها و کارهای ویژه دانشگاه در پیشرفت اجتماعی</p>	<p>(Shafaei Yamchelou et al., 2018)</p>
<p>۱- تشویق دانشجویان و استادان برای ارائه خدمات علمی مناسب به جوامع محلی ۲- به‌روزرسانی و ساختاربندی نظام آموزشی متناسب با نیازهای جامعه ۳- احساس مسئولیت در برابر افراد تحت پوشش علم تولیدی ۴- تعهد به قراردادهای و پیمان‌های دانشگاهی با دیگر سازمان‌ها ۵- در نظر گرفتن شرایط دانشجویان خاص و آسیب‌پذیر ۶- توجه به پیشنهادها و شهروندان و بهبود مستمر ارائه خدمات به آن‌ها ۷- صرفه‌جویی در مصرف انرژی و استفاده از انرژی‌های پاک ۸- بازیافت و کاهش ضایعات و جلوگیری از آلودگی هوا و محیط‌زیست ۹- حمایت مالی و غیرمالی از خدمات توسعه و زیباسازی زیست محیطی ۱۰- حمایت از اقدامات داوطلبانه اعضا در فعالیتهای اجتماعی ۱۱- همکاری با مدارس، کسب‌وکارها، انجمن‌ها، گروه‌های محلی و نهادهای خیریه ۱۲- توسعه و ارتقای دانش و فرهنگ عمومی جامعه ۱۳- احترام به حقوق بشر ۱۴- توجه به بیماری‌های خاص و مشارکت برای رفع آن‌ها ۱۵- احساس مسئولیت در قبال مشکلات اجتماعی ۱۶- افزایش فرصت‌های شغلی و بهبود اشتغال محلی</p>	<p>(Shokrollahi et al., 2020)</p>
<p>۱- تلاش برای حل مشکلات اجتماعی ۲- کمک به کاهش تعارضات اجتماعی ۳- توجه و احترام به باورها و ارزش‌های بومی جامعه ۴- تلاش برای کسب منفعت عمومی جامعه ۵- بالابردن توانایی‌های بالقوه علمی و فرهنگی و اخلاقی جامعه ۶- نقش دانشگاه در پیشبرد اهداف استانی و کشوری ۷- التزام به سیاست‌های حقوق بشر ۸- توجه به حفظ منابع برای نسل‌های آینده ۹- کمک به آموزش همگانی حفظ محیط‌زیست ۱۰- عدالت آموزشی (دسترسی همگانی) و نبود تبعیض در آموزش ۱۱- توجه به آمایش سرزمین ۱۲- توجه به منافع اقتصادی مشترک در جامعه ۱۳- جبران هزینه‌های تحمیل شده به جامعه ۱۴- تعریف هنجارهای اخلاقی و فرهنگی در جامعه از سوی دانشگاه ۱۵- رضایتمندی شهروندان و پاسخ‌گویی مناسب دانشگاه به آنان ۱۶- کمک به ایجاد و توسعه فناوری‌های جدید ۱۷- میزان تجاری‌سازی دانش ایجاد و کسب شده در دانشگاه</p>	<p>(Habibi et al., 2016)</p>

۲. بحث

با مسئولیت اجتماعی سازمان‌ها تا حدودی متفاوت است. دانشگاه از یک سو، مانند هر سازمانی، تأثیراتی اجتماعی دارد که باید آن‌ها را مدیریت کند و از سوی دیگر مسئول آموزش مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دانشجویان و کارکنان و جامعه

مسئولیت اجتماعی در دانشگاه، با توجه به رسالت‌ها و فلسفه وجودی دانشگاه‌ها، می‌تواند یکی از راهبردهای اصلی سند چشم‌انداز در نظر گرفته شود. مسئولیت اجتماعی در دانشگاه

بررسی و موارد تکراری حذف یا ادغام شد. نهایتاً شاخص‌های اصلی ارتباط مؤثر دانشگاه با جامعه در هفت گروه اصلی شاخص‌های توسعه اجتماعی، انسانی، زیست‌محیطی، اخلاقی، علمی و فرهنگی، پژوهشی، و مشارکت دسته‌بندی شد. هرکدام از این گروه‌ها شامل تعدادی زیرمجموعه است که در جدول ۲ نمایش داده شده است. زیرمجموعه‌های شاخص‌ها نیز در این جدول به‌طور خلاصه بیان شده است.

و ترویج مسئولیت‌پذیری اجتماعی است. با توجه به این تفاوت‌ها، الگوهای خاص مسئولیت اجتماعی برای دانشگاه معرفی شده است.

شاخص‌های معرفی و ارزیابی شده در ادبیات موضوع شناسایی شد و خلاصه آن در جدول ۱ بیان شد. در این جدول فقط بخش‌هایی از مسئولیت اجتماعی دانشگاه ذکر شد که در ارتباط با جامعه بیرونی و محلی معنادار است. در ادامه، این شاخص‌ها

جدول ۲: خلاصه‌ای از شاخص‌های مربوط به جامعه در ادبیات پژوهش

شاخص	زیرمجموعه	تشریح مفهوم
شاخص‌های توسعه اجتماعی	ایجاد تحرک اجتماعی	ایجاد حرکت اجتماعی و اقتصادی رو به بالا برای دانشجویان و کارکنان و استادان
	توسعه جامعه محلی و ملی	کمک به توسعه اقتصادی و اجتماعی شهرستان و استان و کشور
	کمک به نامتمرکز بودن آموزش عالی	توسعه آموزش عالی در مناطق با برخورداری کمتر
	دسترسی طبقات اجتماعی	اطلاع‌رسانی و امکان بهره‌مندی دانشجویان و افراد در طبقات مختلف اقتصادی و اجتماعی (یا با محدودیت خاص) از خدمات دانشگاه
	توسعه سرمایه‌های اجتماعی	سهم دانشگاه در بهبود سرمایه‌های اجتماعی دانشگاه، شهرستان، استان و کشور و تعهد آن به این بهبود
	فعالیت‌های اجتماعی و خیریه	همکاری دانشگاه در امور خیریه و اجتماعی و غیرانتفاعی جامعه
	توسعه کارآفرینی اجتماعی	آموزش و راه‌اندازی کارآفرینی اجتماعی در دانشگاه
	مشارکت دانشجویان در فعالیت‌های اجتماعی	آموزش و تسهیل و تشویق مشارکت دانشجویان در انجام فعالیت‌های داوطلبانه اجتماعی و خیریه
	رویدادهای اجتماعی	برگزاری رویدادهای اجتماعی توسط دانشگاه
	ترویج مسئولیت اجتماعی	سهم دانشگاه در آموزش و توسعه و ترویج مفهوم مسئولیت اجتماعی
شاخص‌های زیست محیطی	دانشگاه و دانشجو در جایگاه شهروند منتقد و مسئولیت‌پذیر	مشارکت دانشجویان و استادان و کارکنان در مسائل اجتماعی و مشکلات شهری و نقد این مسائل و مشکلات
	حل مشکلات اجتماعی	مشارکت دانشگاه در حل مشکلات جامعه محلی
	مشارکت زیست محیطی	همراهی و مشارکت دانشگاه و دانشجویان در فعالیت‌های زیست محیطی جامعه و مشورت‌دادن در این باره
	اجرای پروژه‌های زیست محیطی	پیشنهاد، شروع، اجرا و مدیریت پروژه‌های زیست محیطی در جامعه و دانشگاه
	حمایت زیست محیطی	حمایت (مالی و غیرمالی) از پروژه‌ها و فعالیت‌های زیست محیطی در جامعه
	دغدغه‌های زیست محیطی	نگرانی و دغدغه‌های زیست محیطی مدیران، کارکنان، استادان و دانشجویان
	ردپای زیست محیطی	شناسایی و اندازه‌گیری و مدیریت ردپای زیست محیطی دانشگاه توسط مدیران و مسئولان (هوشیاری در برابر خسارات دانشگاه)
	مصرف انرژی	میزان مصرف و هزینه‌های انواع انرژی در دانشگاه
	آموزش‌های زیست محیطی	کمک در آموزش همگانی مفاهیم مرتبط با محیط زیست

شاخص	زیرمجموعه	تشریح مفهوم
شاخص‌های اخلاقی	مالکیت فکری و معنوی	وجود مرکز مالکیت فکری و حمایت از حقوق معنوی پژوهشگران دانشگاه
	خدمات برای گروه‌های خاص	امکان استفاده از خدمات دانشگاه برای گروه‌های خاص از جمله افراد کم‌توان جسمی یا مالی (عدالت آموزشی)
	هنجارهای اخلاقی	شناسایی و تبیین و ایجاد حساسیت به هنجارها و نظام‌های اخلاقی موجود در جامعه محلی و بین‌المللی و انطباق با آنها
	آموزش اصول اخلاقی	وجود سرفصل و دروس درباره اصول اخلاقی برای دانشجویان و کارکنان
	تعهد به پیمان‌ها	تعهد به قراردادهای پیمان‌های دانشگاهی با دیگر سازمان‌ها
	توجه به ارزش‌ها و باورهای جامعه	توجه به ارزش‌ها و باورهای بومی و ایجاد هنجارهای اخلاقی مناسب در جامعه
	آموزش نیروی مناسب برای بازارکار	ارائه آموزش‌های به‌روز و مناسب به دانشجویان برای استفاده در بازارکار
شاخص‌های توسعه انسانی	ارائه آموزش برای نیروهای بازارکار	ارائه آموزش‌های کاربردی تخصصی برای نیروهای فعلی بازارکار در جامعه محلی
	آماده‌کردن دانشجویان برای واقعیت‌های جامعه	استفاده از روش‌های متفاوت مانند کارآموزی و کارورزی و فعالیت‌های اجتماعی برای آشناکردن دانشجویان با جامعه و واقعیت‌های آن و روش مناسب برخورد در جامعه
	سهم دانشگاه در پیشرفت اجتماعی	وجود رشته‌های مؤثر در پیشرفت اقتصادی و اجتماعی جامعه محلی
	ایجاد فرصت‌های شغلی جدید	افزایش فرصت‌های شغلی و بهبود اشتغال محلی
	وجود فرصت‌های برابر برای اقلیت‌ها	احترام به اقلیت‌های قومی و مذهبی و جنسیتی و امکان استفاده مشابه با دیگران از امکانات دانشگاه برای آنها
	ارتباطات علمی و فرهنگی	ایجاد روابط مناسب در جامعه محلی برای توسعه علمی و فرهنگی آن
	پروژه‌های علمی و فرهنگی	شروع پروژه‌های علمی و فرهنگی جامعه و همکاری در آنها
شاخص‌های علمی و فرهنگی	دسترسی طبقات مختلف	امکان دسترسی طبقات مختلف اجتماعی و اقتصادی به دانش ایجادشده در دانشگاه
	برنامه‌های انتقال دانش	ایجاد مسیرهایی برای انتقال و تفسیر دانش و استفاده از آن در سطح جامعه
	همکاری‌های بین‌المللی	همکاری با دانشگاه‌های سایر کشورها
	همکاری‌های بین‌دانشگاهی	همکاری با دانشگاه‌های مختلف داخلی
	همکاری با مراکز آموزشی	مشارکت در آموزش‌های مراکز آموزشی خارج از دانشگاه
	همکاری با کسب‌وکارها	همکاری با کسب‌وکارهای محلی برای رفع مشکلات (ارتباط با صنعت)
	همکاری با انجمن‌ها و نهادهای خیریه و بشردوستانه	همکاری و مشارکت فعال با انجمن‌های مردم‌نهاد یا سازمان‌های خیریه فعال در جامعه محلی
شاخص‌های مشارکت	مدیریت ذی‌نفعان	مدیریت مناسب ذی‌نفعان دانشگاه و دریافت و مدیریت انتظارات آنان
	استقرار مراکز پژوهشی اجتماعی	وجود مراکز پژوهشی مرتبط با مشکلات جامعه محلی
	همکاری با مراکز پژوهشی	مشارکت استادان و دانشجویان در پروژه‌های مراکز پژوهشی مطرح
	برنامه‌های پژوهشی بین‌المللی	مشارکت دانشگاه در برنامه‌های پژوهشی بین‌المللی
	ایجاد فناوری‌های نوین	پیش‌گام‌بودن دانشگاه در ایجاد و بومی‌سازی و تجاری‌سازی فناوری‌های روز و استفاده از آنها
	پروژه‌های پژوهشی - اجتماعی	انجام پژوهش‌های مرتبط با مشکلات جامعه محلی
	شاخص‌های پژوهشی	ایجاد فناوری‌های نوین
پروژه‌های پژوهشی - اجتماعی		انجام پژوهش‌های مرتبط با مشکلات جامعه محلی

نتیجه‌گیری

موضوع مسئولیت‌پذیری اجتماعی در سازمان‌ها و پاسخ‌گویی به تأثیراتی که در جامعه می‌گذارند آن‌ها را ملزم کرده است که در رویه‌های خود جنبه‌های مختلفی را که به جامعه مرتبط است در نظر بگیرند. برنامه‌ها و استانداردهای بین‌المللی نیز به سازمان‌ها، برای پاسخ‌گویی به الزام مسئولیت اجتماعی، کمک می‌کند. مسئولیت اجتماعی دانشگاه با مسئولیت اجتماعی سازمان تفاوت‌هایی دارد که در مطالعات گذشته به آن‌ها پرداخته شده است. در این مقاله عوامل ارتباط مؤثر دانشگاه با جامعه، از دیدگاه مسئولیت اجتماعی، شناسایی و استخراج شد. این شاخص‌ها نهایتاً در گروه‌های اصلی شاخص‌های توسعه اجتماعی، توسعه انسانی، توسعه زیست‌محیطی، توسعه اخلاقی، توسعه علمی و فرهنگی، توسعه پژوهشی، و مشارکت دسته‌بندی شد که در جدول ۲ آمده است. اغلب شاخص‌های این جدول کیفی است و برای ارزیابی مناسب، باید روش نظام‌مندی برای کمی‌سازی آن‌ها انتخاب شود. برخی موارد مانند هزینه‌ها یا تعداد پروژه‌ها را می‌توان به راحتی کمی کرد، اما مواردی از جمله مدیریت ذی‌نفعان، حساسیت اخلاقی، و ترویج مسئولیت اجتماعی را نمی‌توان به سادگی کمی کرد. می‌شود این موضوع نیز به صورت گسترده در مطالعات آینده مدنظر قرار گیرد.

ارتباط مناسب دانشگاه با جامعه و توجه به مسئولیت‌پذیری اجتماعی مزایای عمده‌ای برای دانشگاه دارد، از این جمله است بهبود روابط با جامعه محلی، شناخته‌شدن دانشگاه، توسعه برند، و مهم‌تر از همه تربیت دانشجویان مسئولی که پس از فارغ‌التحصیلی به افزایش مسئولیت‌پذیری جامعه کمک خواهند کرد. اما، همان‌طور که مطالعات گذشته نیز نشان داده است، گاهی دانشگاه فقط به آموزش این مسائل پرداخته است و به دلیل نبود اراده‌ای جدی در مدیران ارشد و نبود ساختار مناسب، در عمل، وضعیت دانشگاه از نظر مسئولیت اجتماعی بهبود قابل‌توجهی نداشته است (Ahmad, 2012). بنابراین یکی از مهم‌ترین توصیه‌های برآمده از این پژوهش در نظر گرفتن مسئولیت اجتماعی دانشگاه در سطح راهبردی است و اینکه اولییتی برای مدیران ارشد باشد. همچنین ایجاد زیرساخت‌ها و سازمان‌دهی مناسب دانشگاه، به گونه‌ای که افراد مرتبط و به‌ویژه دانشجویان را در فعالیت‌های مرتبط جذب کند، می‌تواند به توسعه این مفهوم کمک کند.

بررسی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد مسئولیت اجتماعی به سرعت به یکی از موضوعات مهم راهبردی مدنظر دانشگاه‌های جهان تبدیل شده است. اما متأسفانه در کشور ما، با وجود ریشه‌های تاریخی و سنتی مسائل اخلاقی و اجتماعی، ضعف عمده‌ای در مطالعات و اقدامات علمی در این زمینه مشاهده

می‌شود. بررسی گزارش‌های ثبت‌شده دانشگاه‌ها در زمینه توسعه پایدار، در بانک اطلاعاتی جی‌آر‌آی، نیز جای خالی دانشگاه‌های ایران را در این زمینه به خوبی نشان می‌دهد (Global Reporting Initiative [GRI], 2021). البته مطالعه دقیقی در این زمینه در بین دانشگاه‌های کشور انجام نشده است و احتمال دارد که با وجود اقداماتی که در دانشگاه‌ها صورت گرفته است، به سبب ضعف مستندسازی اطلاعات زیادی در دسترس نباشد.

برای توصیه عملی به مدیران دانشگاه‌ها، از نتایج این پژوهش به اختصار می‌توان موارد زیر را برشمرد:

۱. به منظور بهبود شاخص‌ها و زیرشاخص‌های معرفی شده در این پژوهش اقدامات عملی کنند؛

۲. موضوع مسئولیت اجتماعی را در رده‌های راهبردی و مدیران ارشد در نظر بگیرند؛

۳. امور اجتماعی را به گونه‌ای سازمان‌دهی کنند که دانشجویان را با مسائل اجتماعی مواجه سازد؛

۴. فعالیت‌های انجام‌شده مرتبط با مسئولیت اجتماعی دانشگاه را ثبت و مستندسازی کنند.

یکی از ویژگی‌های پژوهش این است که، در کنار پاسخ به ابهامات، پرسش‌ها و زمینه‌های جدیدی را به محقق نشان دهد. در این پژوهش نیز پرسش‌های جدیدی مطرح و در مقاله به آن‌ها اشاره شد که محققان آینده می‌توانند برای توسعه و تکمیل الگو آن‌ها را مدنظر قرار دهند. برخی از مواردی که پیشنهاد می‌شود در مطالعات آینده به آن‌ها پرداخته شود:

۱. ارائه الگوهای مناسب برای کمی‌سازی شاخص‌های شناسایی شده در این پژوهش (که اغلب کیفی است)؛

۲. دسته‌بندی دقیق و آماری شاخص‌های شناسایی شده در این پژوهش با کمک روش‌هایی مانند تحلیل عاملی؛

۳. بررسی وضعیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی و اقدامات انجام‌شده در این زمینه در دانشگاه‌های کشور؛

۴. بررسی وضعیت مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاهی خاص از دید جامعه بیرونی؛

۵. طراحی مخزن دانش برای استفاده از تجارب دانشگاه‌های کشور در زمینه مسئولیت‌پذیری اجتماعی؛

۶. ارزیابی وضعیت موجود دانشگاهی خاص با کمک شاخص‌های ارزیابی تعریف شده؛

۷. تهیه الگویی برای ارزیابی و سنجش میزان بلوغ مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها با توجه به شاخص‌های مختلف.

امید است که، با توجه بیشتر محققان و مدیران دانشگاه‌ها به مباحث مربوط به مسئولیت اجتماعی، در آینده شاهد دانشگاه و افراد و جوامع مسئولیت‌پذیرتری باشیم.

of *Philosophical Investigations* (University of Tabriz), 14(30), pp. 38-55. doi: 10.22034/jpiut.2019.33065.2302. {In Persian}

Bowen, H. R. (1953). *Social responsibilities of the businessman*. New York: University of Iowa Press.

Casa-Nova, M. J. (2019). "Universities inside the world: multiscale engagement levels". In *Kövé, Á. and and Franger, G. (Eds.), University and Society Interdependencies and Exchange*. Coburg, Germany: Edward Elgar publishing.

Chapardar, H., and Khanlari, R. (2011). "Iranian Corporations and Corporate Social Responsibility: An Overview to Adoption of CSR Themes". *SAGE Open*. doi:10.1177/2158244011430988.

Dahan, G. S., and Senol, I. (2012). "Corporate Social Responsibility in Higher Education Institutions: Istanbul Bilgi University Case". *American International Journal of Contemporary Research*, 2(3), pp. 95-103.

Dima, A. M., Vasilache, S., Ghinea, V. M., and Agoston, S. (2013). "A model of academic social responsibility". *Transylvanian Review of Administrative Sciences*, 9, pp. 23-43.

Fuhrmann, B. (2002). "Philosophies of Higher Education". In *J.J. Forest and K. Kinser (Eds.), Higher education in the United States: An Encyclopedia*. ABC-CLIO.

Global Reporting Initiative (2021). *Sustainability Disclosure Database*. Retrieved from <https://database.globalreporting.org/>

Habibi, N., Vazifehdust, H., and Jafari, P. (2016). "Upgrading Islamic Azad University social accountability factors". *IRPHE*, 22(2), pp. 125-145. URL: <http://journal.irphe.ac.ir/article-1-2957-en.html>. {In Persian}

Hashemi, S. A., and Hamrahi, M. (2016). "Social responsibility". 3rd International Conference on Modern Research's in Management, Economics & Accounting, Istanbul, Turkey. {In Persian}

International Organization for Standardization (ISO) (2021). *ISO 26000 guidance on social responsibility*. Available in: <http://iso26000.info/>.

Jaspers, K. (1959). *The idea of the university*, Translated by Mahdi Parsa and Mehrdad Parsa,

منابع فارسی که معادل لاتین آن‌ها در قسمت منابع آورده شده است.

بنی‌اسدی، احمد، سفیدخوش، میثم، باقری، خسرو و سجادی، مهدی (۱۳۹۹). «کنشگری انسانی و رسالت اجتماعی دانشگاه جست‌وجوگر

حقیقت در زمانه روشنگری و دوره رومان‌تیزم». *مجله پژوهش‌های فلسفی* (دانشگاه تبریز)، دوره ۱۴، شماره ۳۰، ص ۳۸-۵۵.

حبیبی، نوید، وظیفه‌دوست، حسین و جعفری، پرویش (۱۳۹۵). «مؤلفه‌های ارتقای مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی». *فصلنامه پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی*، دوره ۲۲، شماره ۲، ص ۱۲۵-۱۴۵.

رضا، مهدی (۱۳۹۴). «جایگاه مهارت‌آموزی در دانشگاه‌های نسل سوم». *نشریه مهارت‌آموزی*، دوره ۴، شماره ۱۴، ص ۱۰۳-۱۱۷.

شفایی یامچلو، طاهره، ابیلی، خدایار و فرامرز قراملکی، احد (۱۳۹۷). «مسئولیت اجتماعی در دانشگاه‌ها (مطالعه موردی: دانشگاه تهران)». *نشریه برگ فرهنگ*، دوره ۲، شماره ۲، ص ۱۸۹-۲۰۲. دسترسی در: https://html?lang=fa.66921_bargefarhangsj.ut.ac.ir/article

شکرالهی، محبوبه، دادوی، رسول و کمالی، نقی (۱۳۹۸). «مسئولیت نظام دانشگاهی در قبال جامعه: طراحی مدلی جهت ارزیابی وضعیت موجود و مطلوب آن». *مطالعات توسعه اجتماعی - فرهنگی*، دوره ۸، شماره ۳، ص ۱۷۸-۱۵۱.

محمدی چابکی، رضا (۱۳۹۸). «فلسفه آموزش عالی: ماهیت و قلمرو». *راهبرد فرهنگ*، دوره ۱۲، شماره ۴۷، ص ۷-۳۱.

محمدی، حامد و حکیمی، علی (۱۳۹۶). «سنجش اصول مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها با رویکرد استاندارد ISO ۲۶۰۰۰ (مطالعه موردی: شرکت گاز استان مازندران)». *مدیریت استاندارد و کیفیت*، دوره ۷ (بهار)، ص ۱۶-۳۳.

هاشمی، سیداحمد و همراهی، مهرداد (۱۳۹۴). «مسئولیت‌پذیری اجتماعی». *سومین کنفرانس بین‌المللی پژوهش‌های نوین در مدیریت، اقتصاد و حسابداری، ترکیه، استانبول*.

یاسپرس، کارل (۱۹۵۹). *ایده دانشگاه*، ترجمه مهدی پارسا و مهرداد پارسا، تهران: ققنوس.

منابع

Ahmad, J. (2012). "Can a university act as a corporate social responsibility (CSR) driver? An analysis". *Social Responsibility Journal*, 8(1), pp. 77-86.

Alzyoud, S. A., and Bani-Hani, K. (2015). "Social responsibility in higher education institutions: application case from the Middle East". *European Scientific Journal*, 11(8), pp. 122-129.

Banyasady, A., Sefidkhosh, M., Bagheri, K., and Sajjadi, M. (2020). "Human activism and the social mission of the truth-seeking university in the Enlightenment and the Romantic era". *Journal*

2019. Tehran: Qoqnoos {In Persian}
- Kövé, Á., and Franger, G. (Eds.) (2019). *University and Society: Interdependencies and Exchange*. Coburg, Germany: Edward Elgar publishing Edward elgar.
- Latapí Agudelo, M. A., Jóhannsdóttir, L., and Davídsdóttir, B. (2019). "A literature review of the history and evolution of corporate social responsibility". *International Journal of Corporate Social Responsibility*, 4(1), pp. 1-23.
- Mohamed, A. (2015). "A Framework for University Social Responsibility and Sustainability: The Case of South Valley University, Egypt". *International Journal of Economics and Management Engineering*, 9(7), 2407-2416.
- Mohammadi Chaboki, R. (2019). "The Philosophy of Higher Education: Nature and Scope". 12(47), pp. 7-31. doi: 10.22034/jsfc.2019.103782. {In Persian}
- Mohammadi, H., and Hakimi, A. (2017). "Assessing the principles of corporate social responsibility with the standard approach of ISO 26000 (Case study: Mazandaran Gas Company)". *Standard and Quality Management*, 7(23), pp. 16-33. {In Persian}
- Taylor, W. (1987). *Universities under Scrutiny*. Washington, D.C.: ERIC Clearinghouse.
- Reza, M. (2016). "Skill training position in the third generation universities". *Journal of Skill Training*, 4(14), pp. 103-117. {In Persian}
- Rojas, H., Lamas Lara, V., and Gómez Meza, D. (2020). "University Social Responsibility and Community Relations". *Asian Journal of Education and Social Studies*, 9(4), pp. 47-58.
- Sánchez-Hernández, M. and Mainardes, E. W. (2016). "University social responsibility: a student base analysis in Brazil". *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 13, pp. 151-169.
- Shafaei Yamchelou, T., Abili, K., and Faramarz Gharamaleki, A. (2018). "Social responsibility in Universities (Case Study: University of Tehran)". *Barge Farhang*, 2(2), pp. 189-202. Available in: https://bargefarhangsj.ut.ac.ir/article_66921.html?lang=en. {In Persian}
- Shokrollahi, M., Davoudi, R., and kamali, N. (2020). "The Responsibility of the Academic System to the Community: Designing a Model to Assess Its Current and Desirable Status". *Scds*, 8(3), pp. 151-178 . URL: <http://journals.sabz.ac.ir/scds/article-1-1122-en.html>. {In Persian}
- Vallaey, F. (2014). "University Social Responsibility: a mature and responsible definition". GUNI Report 2014 on Higher Education in The World, pp. 88-96.
- Vasilescu, R., Barna, C., Epure, M., and Baicu, C. (2010). "Developing university social responsibility: A model for the challenges of the new civil society". *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, pp. 4177-4182.
- Vázquez, J. L., Aza, L. C., and Lanero, A. (2014). "Are students aware of university social responsibility? Some insights from a survey in a Spanish university". *International Review on Public and Nonprofit Marketing*, 11(3), pp. 195-208.
- Zulfiqar, S., Sadaf, R., József, P., Vveinhardt, J., and Máté, D. (2019). "An Examination of Corporate Social Responsibility and Employee Behavior: The Case of Pakistan". *Sustainability*, 11(13), pp. 1-15.

A Review of Criteria for Effective University-Society Relationship based on University Social Responsibility Models

Mitra Moubed¹
Ali Nadizadeh²

Abstract

One of the main missions of universities is to help the development and transformation of societies through education and research. In this regard, constructive interactions and communications between universities and local and global societies can help achieve this mission. Moreover, the university social responsibility (USR) helps universities be more connected with their environment in recognizing problems and also providing appropriate solutions. The main purpose of this paper is to identify and categorize the criteria for evaluating the effective relationship between the university and the society from the literature. The criteria identified from previous studies have been classified into seven main groups. The results can help to assess the current situation, define the desired situations and prioritize the strategies of universities for more effective communication with society.

Keywords: University Social Responsibility, Criteria, Evaluation, University-Society Relationship

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

---

1. Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Faculty of Engineering, Ardakan University, Ardakan, Iran (corresponding author); Moubed.m@ardakan.ac.ir

2. Assistant Professor, Department of Industrial Engineering, Faculty of Engineering, Ardakan University, Ardakan, Iran; nadizadeh@ardakan.ac.ir

نقش نامه و فرم تعارض منافع

الف) نقش نامه

میترا موبد	علی نادى زاده اردکانى	
نویسنده مسئول	نویسنده اول	نقش
نگارش متن	نگارش متن	نگارش متن
ویرایش متن و ...	ویرایش متن و ...	ویرایش متن و ...
طراحی / مفهوم پردازی	طراحی / مفهوم پردازی	طراحی / مفهوم پردازی
-	-	گردآوری داده
-	-	تحلیل / تفسیر داده
-	-	سایر نقش ها

ب) اعلام تعارض منافع

در جریان انتشار مقالات علمی تعارض منافع به این معنی است که نویسنده یا نویسندگان، داوران و یا حتی سردبیران مجلات دارای ارتباطات شخصی و یا اقتصادی می باشند که ممکن است به طور ناعادلانه ای بر تصمیم گیری آن ها در چاپ یک مقاله تأثیرگذار باشد. تعارض منافع به خودی خود مشکلی ندارد بلکه عدم اظهار آن است که مسئله ساز می شود.

بدین وسیله نویسندگان اعلام می کنند که رابطه مالی یا غیر مالی با سازمان، نهاد یا اشخاصی که موضوع یا مفاد این تحقیق هستند ندارند، اعم از رابطه و انتساب رسمی یا غیررسمی. منظور از رابطه و انتفاع مالی از جمله عبارت است از دریافت پژوهانه، گرنت آموزشی، ایراد سخنرانی، عضویت سازمانی، افتخاری یا غیررسمی، اشتغال، مالکیت سهام، و دریافت حق اختراع، و البته محدود به این موارد نیست. منظور از رابطه و انتفاع غیر مالی عبارت است از روابط شخصی، خانوادگی یا حرفه ای، اندیشه ای یا باورمندانه، و غیره.

چنانچه هر یک از نویسندگان تعارض منافی داشته باشد (و یا نداشته باشد) در فرم زیر تصریح و اعلام خواهد کرد:

مثال: نویسنده الف هیچ گونه تعارض منافی ندارد. نویسنده ب از شرکت فلان که موضوع تحقیق بوده است گرنت دریافت کرده است. نویسندگان ج و د در سازمان فلان که موضوع تحقیق بوده است سخنرانی افتخاری داشته اند و در شرکت فلان که موضوع تحقیق بوده است سهامدارند.

اظهار (عدم) تعارض منافع: با سلام و احترام؛ به استحضار می رساند نویسندگان مقاله هیچ گونه تعارض منافی ندارد.

نویسنده مسئول: میترا موبد

تاریخ: ۱۴۰۱/۰۳/۲۸